

DUŠAN DRBOHLAV

MIGRAČNÍ ATRAKTIVITA MĚST ČSR (a její motivační specifikace)

D. Drbohlav: *Migration Attractivity of Towns in the CSR and Its Specific Motives*. — Sborník ČSGS, 94, 1, p. 5—18 (1989). — The paper treats of individual regional centres, i. e. towns in the CSR with more than 10 thousand inhabitants, and elucidates reasons why in the seventies or at the beginning of the eighties they were attractive or unattractive from the viewpoint of migration.

Příspěvek navazuje na dvě předchozí analýzy [2, 3], ve kterých byla nejprve na souboru okresů ČSR ověřena použitelnost statistiky důvodů stěhování a posléze v této spojitosti zjištěny některé obecnější pravidelnosti. Smyslem příspěvku je hlavně poukázat na konkrétní územní jednotky, v tomto případě vybraná města ČSR s více než 10 tis. obyvateli, která jsou výrazně migračně atraktivní, resp. neatraktivní, a blíže specifikovat charakter této migrační atraktivity, resp. neatraktivity prostřednictvím důvodové struktury stěhování. Zjištěné výsledky jsou potom v některých aspektech konfrontovány s existující geografickou strukturou organizace společnosti.

Migrační přitažlivost, resp. odpudivost daných územních celků je odrazem historického vývoje sídelní struktury, ekonomicko-sociální struktury, společenských i politických událostí a rozhodnutí, přírodních podmínek, ale rovněž postojů a reakcí obyvatelstva. V čase se migrační atraktivita územních jednotek mění — slábne, zvětšuje se, přesouvá z jedné na druhé apod. Vždy však má své podněty, příčiny (poté i následky), jež vyvolávají konkrétní změny v komplexní společenské struktuře. Hlubší poznání charakteru migrační atraktivity pak v souvislosti s důvody stěhování umožňuje s určitou mírou spolehlivosti podchytit ekonomické, sociální i demografické podmínky stejně jako bytovou situaci či kvalitu životního prostředí zkoumaných územních jednotek (např. 3). Regionální průmět, resp. vytypování zejména extrémních územních celků ve vazbě na tuto problematiku je potom nezbytné pro stále kvalitnější a racionálnější řízení územního rozvoje naší společnosti.

1. Metodika

Migrační atraktivitu lze do jisté míry pojímat i hodnotit různými způsoby. Při analýze migrace se všeobecně používá množství různých ukazatelů. Vnitřní charakter a vypovídací schopnost některých z nich

je však obtížné definovat. Pro určení migrační atraktivity se nabízí konstrukce syntetického ukazatele agregujícího dílčí různorodé přístupy. Problém však spočívá ve výběru jednotlivých ukazatelů a také v tom, jakou „váhu“ jim při kumulaci přiřadit.

Možné je v této souvislosti rovněž použít v různých formách tzv. metodu „moci“ využívající matice dominování, jež jsou obvykle založené na absolutních migračních proudech.

Východiskem našeho hodnocení je ukazatel poměrně syntetické povahy — migrační saldo.¹⁾ Migrační atraktivitu jsme hodnotili u vybraných měst ČSR s více než 10 tis. obyvateli ve třech časových etapách: 1971—1975, 1976—1980, 1982—1984. Velikost ukazatele relativního migračního salda je do určité míry podmíněna populační velikostí města. Jelikož průběh relativního migračního salda v závislosti na velikosti, resp. počtu obyvatel sídla nemá lineární charakter (data jsme netransformovali), jsou ve stěžejní části našeho hodnocení zvýhodněna města populačně malá. V doplňujícím hodnocení, založeném na absolutním migračním saldu, jsou naopak zvýhodněna města populačně velká.

U prvních dvou časových etap jsme hodnotili identický soubor 115 vybraných měst ČSR, přičemž se vesměs jednalo o města, jejichž střední stav byl na počátku 70. let vyšší než 10 tis. obyvatel. Pouze výjimky — Lysá nad Labem, Prachatice, Domažlice, Dubí, Duchcov, Krupka, Hronov, Rychnov nad Kněžnou a Semily nedosáhly v roce 1975 zmíněné hranice, nicméně se jí velice přiblížily. Naopak do souboru nebyla zahrnuta města Lovosice, Uničov, Jeseník, Rožnov pod Radhoštěm, která v roce 1975 již měla více než 10 tis. obyvatel.

V období 1982—1984 jsme hodnotili soubor vybraných 146 měst ČSR, jejichž střední stav byl v roce 1983 vyšší než 10 tis. obyvatel. Do tohoto souboru byl zařazen rovněž Duchcov, Semily, Ivančice, Slavičín a Rýmařov, tj. města, jež se této hranici počtu obyvatel velmi blížila. Proti předcházejícímu souboru se nový soubor rozšířil, vzata v úvahu však nebyla dříve zahrnutá města Lysá nad Labem, Dubí, Krupka a Hronov.

Města byla zařazena podle počtu obyvatel v jednotlivých obdobích do čtyř velikostních kategorií: — do 19 999: 67, resp. 82 měst; 20 000 — 49 999: 31, resp. 40; 50 000 — 99 999: 13, resp. 19; 100 000 a více: 4, resp. 5.

Pro soubory měst jsme k příslušnému období vypočetli relativní migrační salda podle jednotlivých důvodů stěhování a stěhování celkem (ze všech důvodů). Abychom odstranili rozdílnou variabilitu a mohli data vzájemně porovnávat, byla relativní migrační salda standardizována převodem na směrodatnou proměnnou. Stanoveným kritériem pro zařazení města do souboru výrazně migračně atraktivních, resp. výrazně neatraktivních měst byla skutečnost, zda hodnota směrodatné proměnné jak v rámci celých souborů 115, resp. 146 měst, tak v rámci své příslušné velikostní kategorie dosáhne či překročí hodnotu 0,99 (výrazně migračně atraktivní), resp. — 0,99 (výrazně migračně neatraktivní).

---

¹⁾ Relativním migračním saldem rozumíme rozdíl úhrnného počtu přistěhování a vystěhování vztahený na 10 tis. obyvatel středního stavu dané jednotky.

Formálně lze postup vyjádřit takto:

$$1) \quad R_{i, d} = \frac{I_{i, d} - E_{i, d}}{P_i}$$

$$2) \quad \sqrt{t}_{i, d} = \frac{R_{i, d} - \bar{R}_d}{\delta R_{i, d}}$$

$$3) \quad M_A = t_{i, d} \wedge \sqrt{t}_{i, d} \geq 0,99$$
$$M_N = t_{i, d} \wedge \sqrt{t}_{i, d} \leq -0,99$$

P o z n á m k a :

M_A — výrazná migrační atraktivita

M_N — výrazná migrační neatraktivita

$t_{i, d}$ — směrodatná proměnná jednotky i relativního migračního salda důvodu stěhování d v rámci celého souboru jednotek

$\sqrt{t}_{i, d}$ — směrodatná proměnná jednotky i relativního migračního salda důvodu stěhování d v rámci příslušné velikostní kategorie, do které jednotka i náleží.

(Směrodatná proměnná je určitou standardizovanou proměnnou veličinou zachycující odchylky od aritmetického průměru vyjádřené ve směrodatné odchylce jako jednotce.)

$R_{i, d}$ — relativní migrační saldo jednotky i z důvodu stěhování d

$I_{i, d}$ — celkový počet přistěhovalých do jednotky i z území ČSSR z důvodu d

$E_{i, d}$ — celkový počet vystěhovalých z jednotky i v rámci ČSSR z důvodu d

P_i — celkový počet obyvatel jednotky i (střední stav)

$\bar{R}_d$ — aritmetický průměr relativních migračních sald z důvodu stěhování d

$\delta R_{i, d}$ — směrodatná odchylka relativního migračního salda pro jednotku i z důvodu stěhování d

Pro doplnění a upřesnění pohledu jsme rovněž obdobným postupem převedli na směrodatné proměnné hodnoty absolutních migračních sald souboru vybraných měst ČSR v období 1976—1980 ($t'_{i, d}$, resp. $\sqrt{t}'_{i, d}$).

2. Výrazná migrační atraktivita

V tabulce č. 1 uvádíme ve třech časových horizontech migračně výrazně atraktivní města ČSR podle jednotlivých důvodů stěhování.

Z nezávažnějších poznatků prezentovaných v tabulce č. 1 lze komentovat:

Je zřejmá poměrně malá stabilita měst výrazně migračně atraktivních z příslušného důvodu stěhování. V časovém vývoji si pouze města Čáslav, Lysá nad Labem, Prachovice, Vrchlabí, Kyjov ze „zdravotních důvodů“ stěhování, Chomutov, Benešov, Šumperk, Žatec z „jiných důvodů“ stěhování a Čáslav z důvodu stěhování „učení—studium“ udržela svoji atraktivitu alespoň ve dvou po sobě následujících časových etapách. Výrazně migračně atraktivní města podle dílčích důvodů stěhování jsou celkem pravidelně územně rozložena, není patrné výraznější zastoupení extrémů v některém z krajů ČSR.

Tab. č. 1 — Výrazně migračně atraktivní města ČSR podle jednotlivých důvodů stěhování:
 $(t_{i,d} \wedge r_{t,i,d} \geq 0,99)$ na bázi relativního migračního salda

1971—1975

Důvody stěhování	Vybraná města									
Změna pracoviště	24	26	9	11	20	21	37	45	108	
Přiblížení k pracovišti	21	53								
Učení — studium	8	79								
Zdravotní důvody	8	14	57	85						
Sňatek	37	108								
Rozvod	98	22	52							
Bytové důvody	82	108								
Jiné důvody	35	43	7	10	20	30	44	53	71	82
Celkem	11	37	82	108						

1976—1980

Důvody stěhování									
Změna pracoviště	19	12	26	88	20	39	68	97	
Přiblížení k pracovišti	39	68	91	97					
Učení — studium	1	111	22	74					
Zdravotní důvody	14	25	57	75	85	91			
Sňatek									
Rozvod	24	100	20	32	93	113			
Bytové důvody	11	25	28						
Jiné důvody	43	117	2	25	49	53	60		
Celkem	39								

1982—1984

Důvody stěhování											
Změna pracoviště	39	53	90	16	68						
Přiblížení k pracovišti	39	30	95	97	118						
Učení — studium	111	62	8	42	50	77					
Zdravotní důvody	5	8	16	25	23	75	72	85	96	113	101
Sňatek	39	52	18	68							
Rozvod	54	39	52	66	68	71	99				
Bytové důvody	39	90	106	8	13	68	69	63			
Jiné důvody	43	39	90	117	2	13	16	80	91		
Celkem	39	90	8	13	69						

Poznámky k tab. 1—4: V období 1971—1975 resp. 1976—1980 obsahuje základní soubor 115 vybraných měst ČSR s více než 10 tis. obyvateli.
 V období 1982—1984 obsahuje základní soubor 146 vybraných měst ČSR s více než 10 tis. obyvateli.

Pramen: Zpracováno na základě dat obsažených v „Pohybu obyvatelstva v ČSR“, 1971—1984, FSÚ Praha.
 Data zachycují subjektivní volbu hlavního důvodu stěhování migrantem v místě imigrace.

Vybraná města [platí pro tab. č. 1—4]:

1 Praha	40 Děčín	80 Ivančice
2 Benešov	41 Rumburk	81 Tišnov
3 Beroun	42 Varnsdorf	82 Otrokovice
4 Kladno	43 Chomutov	83 Slavičín
5 Slaný	44 Jirkov	84 Hodonín
6 Kolín	45 Kadaň	85 Kyjov
7 Kutná Hora	46 Klášterec nad Ohří	86 Veselí nad Moravou
8 Čáslav	47 Jablonec nad Nisou	87 Jihlava
9 Mělník	48 Liberec	88 Kroměříž
10 Kralupy nad Vltavou	49 Litoměřice	89 Bystřice pod Hostýnem
11 Neratovice	50 Lovosice	90 Třebíč
12 Mladá Boleslav	51 Roudnice	91 Vyškov
13 Nymburk	52 Louny	92 Znojmo
14 Lysá nad Labem	53 Žatec	93 Žďár nad Sázavou
15 Poděbrady	54 Most	94 Bystřice nad Pernštejnem
16 Brandýs nad Labem — Stará Boleslav	55 Litvínov	95 Nové Město na Moravě
17 Čelákovice	56 Teplice	96 Velké Meziříčí
18 Rakovník	57 Dubí	97 Bruntál
19 České Budějovice	58 Krupka	98 Krnov
20 Český Krumlov	59 Bílina	99 Rýmařov
21 Jindřichův Hradec	60 Duchcov	100 Frýdek-Místek
22 Pelhřimov	61 Hradec Králové	102 Třinec
23 Humpolec	62 Havlíčkův Brod	101 Frýdlant nad Ostravicí
24 Písek	63 Hlinsko	103 Karviná
25 Prachatice	64 Jičín	104 Bohumín
26 Tábor	65 Náchod	105 Havířov
27 Plzeň	66 Jaroměř	106 Orlová
28 Domažlice	67 Hronov	107 Nový Jičín
29 Aš	68 Rychnov nad Kněžnou	108 Kopřivnice
30 Mariánské Lázně	69 Semily	109 Odry
31 Karlovy Vary	70 Turnov	110 Příbor
32 Ostrov	71 Svitavy	111 Olomouc
33 Sušice	72 Moravská Třebová	112 Litovel
34 Rokycany	73 Trutnov	113 Šternberk
35 Sokolov	74 Dvůr Králové n. Labem	114 Hlučín
36 Chodov	75 Vrchlabí	115 Přerov
37 Tachov	76 Ústí nad Orlicí	116 Hranice
38 Ústí nad Labem	77 Choceň	117 Šumperk
39 Česká Lípa	78 Brno	118 Jeseník
	79 Blansko	119 Zábřeh

Tab. č. 2 — Výrazně migračně atraktivní města ČSR podle jednotlivých důvodů stěhování;
($t'_{i,d} \wedge vt_{i,d} \geq 0,99$) na bázi absolutního migračního salda

1976—1980

Důvody stěhování	Vybraná města												
Změna pracoviště	1	19	39										
Přiblížení k pracovišti	1	19											
Učení — studium	1												
Zdravotní důvody	14	16	8	19	57	61	75	84	87	91	100	107	111
Sňatek	1	19	61										
Rozvod	1	19	38	43	100	111							
Bytové důvody	4	11	12	27	28	39	43	49	100	111			
Jiné důvody	1	19	43	47	117								
Celkem	1	19	43	61	111								

Tab. č. 3 — Výrazně migračně neatraktivní města ČSR podle jednotlivých důvodů stěhování; $(t_{i,d} \wedge vt_{i,d} \leq -0,99)$ na bázi relativního migračního salda

Důvody stěhování	1971—1975																									
	Vybraná města																									
Změna pracoviště	103	35	55	8	14	29	32	34																		
Přiblížení k pracovišti	35	3	14	28	29	32	44	58	67	86	114															
Učení — studium	30																									
Zdravotní důvody	54	35	55	13	34	59	60	58																		
Sňatek	48	56	111	35	55	7	14	28	32	34	44	57	60	67	71	85	114	116	119							
Rozvod	54	103	105	35	106	28	32	34	45	59	60	58	114													
Bytové důvody	1	38	103	31	40	55	73	3	8	13	29	32	44	49	57	60	58	67	66	69	113					
Jiné důvody	55	98	100	5	13	14	28	64	86																	
Celkem	38	56	103	105	31	40	55	73	102	3	8	13	14	29	32	44	49	60	58	67	66	69	71	113	114	
Důvody stěhování																										
	Vybraná města																									
Změna pracoviště	35	8	25	28	29	34	36	37																		
Přiblížení k pracovišti	6	84	16	28	29	34	36	44	58	113																
Učení — studium	15	30																								
Zdravotní důvody	56	35	36	45	60	58																				
Sňatek	56	105	31	55	84	92	102	104	117	28	33	34	60	58	65	66	69	71	91	97	113					
Rozvod	103	105	9	21	25	36	45	60	58	86	97	114														
Bytové důvody	54	103	105	31	40	55	107	16	29	30	37	45	53	57	67	66	76	113	114							
Jiné důvody	163	84	87	98	100	22	28	29	32	36	42	45	59	68	69											
Celkem	54	103	105	31	40	55	16	29	34	36	37	45	67	66	69	113	114									
Důvody stěhování																										
	Vybraná města																									
Změna pracoviště	8	28	32	59	41	110																				
Přiblížení k pracovišti	8	17	28	44	51	59	46	80	99																	
Učení — studium	30																									
Zdravotní důvody	60	46	89																							
Sňatek	31	105	92	104	117	8	28	33	44	60	70	63	83	89	97	99	109	112								
Rozvod	21	35	104	106	8	28	37	60	46	97																
Bytové důvody	31	103	35	55	20	44	45	59	60	70	80	81	110													
Jiné důvody	55	8	28	44	45	68	94																			
Celkem	31	103	35	55	92	20	37	44	45	59	60	81	94	110	112											
Důvody stěhování																										
	Vybraná města																									

Migrační atraktivita celkem (ze všech důvodů) — rovněž tak neatraktivita — viz níže, v případě hodnocených měst velmi často koreluje s atraktivitou (neatraktivitou) z „bytových důvodů“ stěhování, méně výrazněji s důvodem stěhování „sňatek“.

S ohledem ke zvolenému metodickému postupu lze konstatovat, že mezi výrazně migračně atraktivními městy převládají města populačně menší. Vyskytnou-li se zde města vyšších velikostních kategorií, jedná se skutečně o výjimečné extrémy.

V případech, že bychom však upustili od hodnocení ukazatele v relativizované podobě, potom v absolutním vyjádření (výpočet byl proveden pro období 1976—1980, tab. č. 2) se mezi výrazně migračně atraktivní města zařadí např. Praha, Olomouc, České Budějovice, Hradec Králové, a to většinou v souvislosti s několika důvody stěhování současně. (Hodnocením absolutních charakteristik docházíme k závěru, že také např. Mladou Boleslav, Chomutov, Plzeň, Českou Lípou, Frýdek-Místek atd. je možné ve sledovaném období 1976—1980 považovat ve vztahu k určitým důvodům stěhování za vysoce atraktivní.)

3. Výrazná migrační neatraktivita

Výrazně migračně neatraktivní města uvádíme v tabulce č. 3. Proti migračně atraktivním městům je v případě měst migračně neatraktivních evidentní v časovém vývoji vyšší stabilita.

V regionálním pohledu se projevuje dominantní úloha měst především Severočeského a Západočeského kraje. Prakticky v celém sledovaném období mezi městy výrazně migračně neatraktivními z důvodů stěhování „zdravotních“, „změny pracoviště“, „přiblížení k pracovišti“, vystupují jednoznačně do popředí města obou výše zmíněných krajů. Na rozdíl od krajů moravských, jejichž města mají extrémní vazbu na tyto důvody stěhování nevýznamnou. Severočeská a západočeská města dohromady mají též více než 50% zastoupení v souborech výrazně migračně neatraktivních měst z důvodů stěhování „bytových“, „jiných“ a stěhování celkem (ze všech důvodů).

Z hlediska velikostních kategorií měst, která lze definovat jako výrazně migračně neatraktivní, se proti předešlému hodnocení zvýšil počet měst velikosti 50—99 tis. Vzhledem k tomu, že se však zvýšil i počet ostatních měst, hlavně nižších velikostních kategorií, procentuální podíl větších měst zůstal prakticky nezměněn. V obdobně provedené analýze založené na absolutní charakteristice migračního salda (tab. č. 4) upoutává např. výrazná neatraktivita Prahy, Sokolova, Ústí nad Labem, Chomutova, Kadaně, Mostu, Litvínova a Teplic ze „zdravotních důvodů“ stěhování, Karviné a Havířova celkem (ze všech důvodů stěhování) a z důvodu „změna pracoviště“ atd.

4. Velkoměsta a důvody stěhování

Tabulky č. 5—8 přibližují ve dvou časových etapách strukturu migrační motivace velkoměst ČSR. Diferencovaný přístup hodnocení, resp. rozdílnost vypovídací schopnosti ukazatelů v tabulkách č. 5, 7, resp. 6,

Tab. č. 4 — Výrazně migračně neatraktivní města ČSR podle jednotlivých důvodů stěhování ($t'_{i,d} \wedge vt'_{i,d} \leq -0,99$) na bázi absolutního migračního salda

1976—1980

Důvody stěhování	Vybraná města									
Změna pracoviště	54 103 105									
Přiblížení k pracovišti										
Učení — studium										
Zdravotní důvody	1	35	36	38	43	45	54	55	56	115
Sňatek										
Rozvod	34	45	97	103	105					
Bytové důvody	31	40	54	103	105	113	114			
Jiné důvody	36	84	87	98	100	103				
Celkem	31	103	105							

Tab. č. 5 — Směrodatná proměnná intenzity relativního migračního salda velkoměst ČSR podle důvodů stěhování 1971—1975

města	důvody								
	změna pracoviště	přiblížení k pracovišti	učení — studium	zdravotní důvody	sňatek	rozvod	bytové důvody	jiné důvody	celkem
Praha	1,24	0,87	1,09	-0,98	-1,38	-1,18	-1,05	-0,11	-0,73
Plzeň	0,48	0,38	-0,04	1,24	0,39	1,47	1,45	-1,53	1,44
Brno	-0,24	-0,98	0,53	0,73	-0,35	0,29	0,40	1,22	0,39
Ostrava	-1,48	1,47	-1,59	-0,98	1,35	-0,59	-0,80	0,42	-1,10

Poznámka: Základní soubor obsahuje 4 velkoměsta ČSR s více než 100 tis. obyvateli.

Tab. č. 6 — Směrodatná proměnná intenzity relativního migračního salda velkoměst ČSR podle důvodů stěhování 1971—1975

města	důvody								
	změna pracoviště	přiblížení k pracovišti	učení — studium	zdravotní důvody	sňatek	rozvod	bytové důvody	jiné důvody	celkem
Praha	0,40	-0,29	0,91	-0,34	-0,79	-0,17	-1,05	-0,27	-0,87
Plzeň	0,21	-0,17	0,59	-0,08	-0,55	0,00	-0,77	-0,60	-0,65
Brno	0,02	-0,30	0,75	-0,14	-0,65	-0,08	-0,89	0,04	-0,76
Ostrava	-0,29	-0,05	0,16	-0,34	-0,42	-0,13	-1,03	-0,15	-0,91

Poznámka: Základní soubor obsahuje 115 vybraných měst ČSR s více než 10 tis. obyvateli.

Tab. č. 7 — Směrodatná proměnná intenzity relativního migračního salda velkoměst ČR podle důvodů stěhování 1982—1984

města	důvody								
	změna pracoviště	přiblížení k pracovišti	učení — studium	zdravotní důvody	sňatek	rozvod	bytové důvody	jiné důvody	celkem
Praha	0,97	1,41	0,80	-0,96	-0,82	-1,35	-0,12	0,70	0,48
Plzeň	-0,88	-0,47	-1,19	0,35	0,89	-0,94	-0,02	-0,11	-0,27
Brno	0,37	-0,87	0,11	0,13	0,65	0,99	0,40	1,30	0,94
Ostrava	-1,60	-1,04	-1,06	-1,14	-1,55	0,17	-1,68	-0,24	-1,83
Olomouc	0,95	0,97	1,35	1,62	0,83	1,13	1,42	-1,65	0,68

Poznámka: Základní soubor obsahuje 5 velkoměst ČR s více než 100 tis. obyvateli.

Tab. č. 8 — Směrodatná proměnná intenzity relativního migračního salda velkoměst ČR podle důvodů stěhování 1982—1984

města	důvody								
	změna pracoviště	přiblížení k pracovišti	učení — studium	zdravotní důvody	sňatek	rozvod	bytové důvody	jiné důvody	celkem
Praha	0,53	0,57	2,25	-0,21	-0,02	-0,03	-0,26	0,19	0,05
Plzeň	0,21	0,30	0,70	-0,01	0,16	0,02	-0,25	-0,10	-0,08
Brno	0,41	0,24	1,72	-0,04	0,13	0,27	-0,19	0,40	0,12
Ostrava	0,03	0,22	0,81	-0,24	-0,10	0,17	-0,47	-0,15	-0,33
Olomouc	0,53	0,51	2,68	0,18	0,15	0,29	-0,05	-0,65	0,08

Poznámka: Základní soubor obsahuje 146 vybraných měst ČR s více než 10 tis. obyvateli.

8 umožňuje podchytit váhu jednotlivých motivačních faktorů jak v rámci dílčího souboru velkoměst, tak v širší souvislosti, totiž v souboru všech uvažovaných vybraných měst.

Jednoznačně se potvrzuje, že velká města výrazně ztrácejí migraci obyvatelstvo hlavně z důvodů „zdravotních“ a „bytových“. Naopak v současné době dochází k posilování migrační atraktivity velkoměst z důvodů stěhování ekonomické povahy.

Při vzájemné konfrontaci motivačních struktur velkoměst docházíme k těmto závěrům: zatímco v první polovině 70. let byla nejdynamičtější a vcelku (ze všech důvodů) migračně nejatraktivnější Plzeň (jak uvádí např. P. Čtrnáct 8, „stala se Plzeň v 70. letech nejrychleji rostoucím českým velkoměstem“ — v úvahu byl brán rovněž přirozený pohyb obyvatelstva), dále následovala města v pořadí Brno, Praha, Ostrava, potom v první polovině 80. let bylo pořadí následující — Brno, Olomouc,

Praha, Plzeň, Ostrava. V časovém vývoji tedy zaznamenáváme výraznou ztrátu pozic Plzně (celkovou a tudíž i v dílčích důvodech stěhování), stabilní neatraktivitu Ostravy i zvýšení atraktivity Brna. Praha je ve srovnání s ostatními velkoměsty výrazněji migračně neatraktivní z důvodů stěhování „sňatek“, „rozvod“, „zdravotních důvodů“ a méně z „bytových důvodů“ (analogická situace je v případě dvou posledních důvodů s Ostravou). Naopak vyniká přitažlivost Prahy z důvodů stěhování „změna pracoviště“ a „přiblížení k pracovišti“.

5. Velikostní kategorie měst a důvody stěhování

Využijme rozčlenění sledovaného souboru 115, resp. 146 měst ČSR do 4 velikostních kategorií a ve vývoji charakterizujeme postavení jednotlivých velikostních skupin z hlediska důvodové struktury migrační atraktivity. Přesto, že je členění poněkud hrubé a zastoupení měst v jednotlivých skupinách nerovnoměrné, je možné vyvodit jisté závěry.

Prostou průměrnou intenzitu relativního migračního salda nelze v tomto případě především vzhledem k povaze zkoumaných souborů brát izolovaně za jedinečný ukazatel migrační atraktivity či neatraktivity. Výsledná data nelze přeceňovat, mají pouze orientační charakter. Nicméně jsou signalizovány trendy, svým způsobem informující o závažnosti postavení jednotlivých důvodů stěhování v rámci příslušných velikostních kategorií. Z údajů (viz tab. č. 9, 10, 11) je patrné výraznější snížení migrační atraktivity měst s počtem obyvatel 10–19 tis. Snížení je však také způsobeno zvětšováním administrativních hranic měst této velikostní kategorie (míru vlivu tohoto aspektu je problematické určit). Relativně velké změny v administrativním vymezení malých měst, resp. integrace obcí, přirozeně způsobuje pokles migrační atraktivity, neboť malá města získávají migrací zejména obyvatelstvo blízkého zázemí. Svědčí o tom, mimo jiné, i fakt, že pokles celkové migrační atraktivity malých měst je důsledkem zejména poklesu atraktivity z důvodů stěhování „bytových“ i „přiblížení k pracovišti“, které samy náležejí k důvodům

Tab. č. 9 — Průměrná intenzita relativního migračního salda podle velikostních kategorií vybraných 115 měst ČSR a podle důvodů stěhování 1971–1975 (na 10 tis. obyvatel středního stavu)

velikostní kategorie (v tis.)	důvody stěhování								
	změna pracoviště	přiblížení k pracovišti	učení — studium	zdravotní důvody	sňatek	rozvod	bytové důvody	jiné důvody	celkem
—19	3,3	11,0	—0,7	4,2	13,7	0,9	89,0	3,1	124,5
20—49	1,6	10,0	—0,5	2,3	13,1	1,9	67,1	3,7	99,2
50—99	—2,1	7,9	0,0	0,8	10,2	—0,2	28,1	—1,7	43,0
100 +	10,0	13,8	2,8	1,3	11,1	1,2	10,1	1,1	51,4

Tab. č. 10 — Průměrná intenzita relativního migračního salda podle velikostních kategorií vybraných 115 měst ČSR a podle důvodů stěhování 1976—1980 (na 10 tis. obyvatel středního stavu)

velikostní kategorie (v tis.)	důvody stěhování								
	změna pracoviště	přiblížení k pracovišti	učení — studium	zdravotní důvody	sňatek	rozvod	bytové důvody	jiné důvody	celkem
—19	—0,8	9,3	—0,7	2,9	10,3	0,0	55,1	6,2	82,3
20—49	2,3	10,0	—0,4	0,5	9,0	1,6	45,2	9,1	77,3
50—99	1,3	8,8	0,1	—1,0	7,4	0,4	2,1	3,6	22,7
100 +	8,4	11,9	2,6	—0,4	7,8	0,9	7,6	7,6	46,4

Tab. č. 11 — Průměrná intenzita relativního migračního salda podle velikostních kategorií vybraných 146 měst ČSR a podle důvodů stěhování 1982—1984 (na 10 tis. obyvatel středního stavu)

velikostní kategorie (v tis.)	důvody stěhování								
	změna pracoviště	přiblížení k pracovišti	učení — studium	zdravotní důvody	sňatek	rozvod	bytové důvody	jiné důvody	celkem
—19	—5,1	0,2	—0,7	3,1	2,4	0,0	17,3	—1,3	15,9
20—49	4,8	5,5	—0,5	—0,8	6,3	0,6	27,1	8,0	51,0
50—99	0,1	6,1	—0,2	—2,4	4,8	1,4	10,7	0,7	21,2
100 +	6,3	12,1	2,0	1,3	9,0	1,6	16,4	1,3	50,0

vázaným spíše na migraci blízkou než na vzdálenou. (Důvodová struktura migrace má významný vztah ke vzdálenosti — např. 5).

I přes výše uvedené skutečnosti zůstávají města s počtem obyvatel 10—19 tis. v našem rozboru migračně nejatraktivnější ze „zdravotních důvodů“ stěhování. Města v kategorii 20—49 tis. si prakticky významově udržela v časovém vývoji svoji migrační atraktivitu. V širokém kontextu jakoby relativně narůstala váha a význam velkoměst. Migrační atraktivita měst velikosti 20—49 tis. je důsledkem především jejich relativně vysokých migračních sald z „bytových důvodů“ stěhování. Velkoměsta jsou výrazně migračně atraktivní z důvodů stěhování „změna pracoviště“, „přiblížení k pracovišti“, „učení—studium“ a v současnosti též některá z důvodu „sňatek“ a „rozvod“.

V generalizované podobě je možné formulovat pravidelnost, že se zvyšující se úroveň hierarchické diferenciacce, v tomto případě v „uzavřeném systému“ měst, nabývají na významu důvody stěhování „změna pracoviště“ a „učení—studium“. Naopak se snižujícím se řádem diferenciacce roste význam a pozitivní úloha „zdravotních důvodů“ stěhování.

6. Závěry

S jistou mírou zjednodušení shrneme nejdůležitější poznatky. Pokušíme se je komentovat v souvislosti s geografickou strukturou organizace společnosti.

S přihlédnutím k vstupním údajům, k povaze použité metody a k vyvídacím schopnostem výsledných charakteristik je možno konstatovat, že v první polovině 80. let patří k celkově migračně nejatraktivnějším městům v ČSR Česká Lípa, Třebíč, Čáslav, Nymburk a Semily (Čáslav, Nymburk a Semily patřily ještě v první polovině 70. let k městům výrazně migračně neatraktivním). Naopak k celkově migračně nejméně atraktivním městům náleží Karlovy Vary, Tachov, Jirkov, Kadaň, Blžina, Duchcov, Tišnov, Bystřice nad Pernštejnem, Příbor a Litovel. (Výrazně migračně neatraktivní města mají v časovém vývoji větší stabilitu proti městům výrazně migračně atraktivním.)

Česká Lípa a Třebíč vděčí své atraktivitě mimořádné koncentraci ekonomických aktivit, spojené s rozvojem uranového průmyslu a jaderné energetiky. Jiná města naopak „doplácejí“ na celkovou nízkou ekonomickou potenci, na určitou strukturální inercií lokální ekonomiky, postrádají vyšší investiční akce atd. Důležitým v těchto souvislostech se rovněž jeví široce pojímaný aspekt geografické polohy. Významným faktorem celkové migrační atraktivity, resp. neatraktivity je pozice stěhování z „bytových důvodů“, jež v podstatě odráží intenzitu bytové výstavby. (Rovněž tak je nepřímo vyjádřen význam vzdálenosti, resp. vazba migračních center ke svému blízkému zázemí.) Zdá se, že podstatným a stále více se prosazujícím činitelem, který podněcuje imigraci, resp. emigraci, je kvalita životního prostředí. I v těchto souvislostech je třeba posuzovat zjištěné skutečnosti.

Podnětné je vytypování měst, které se vyznačují jakousi „disharmonií“, nevyrovnaností vnitřních podmínek. Města z určitého důvodu výrazně migračně atraktivní, z jiných výrazně migračně neatraktivní — např. Čáslav, Bruntál, Prachovice, Orlová, Hlinsko, Vyškov, Domažlice, Praha, Frýdek-Místek, Chomutov, Duchcov, Kadaň.

V regionálním průmětu se výrazná migrační neatraktivita váže především na města Severočeského a Západočeského kraje, a to v souvislosti se stěhováním celkem (ze všech důvodů), se „zdravotními důvody“ stěhování, s důvody „změna pracoviště“, „přiblížení k pracovišti“ a méně výrazně s „bytovými důvody“ stěhování.

Migrační atraktivita velkoměst ČSR je posilována rostoucí přitažlivostí z důvodů ekonomické povahy. Na druhé straně se však prohlubují problémy v oblasti bytové výstavby a kvality životního prostředí. Ve sledovaném období byl zaznamenán při vzájemném porovnání velkoměst výrazný pokles migrační atraktivity Plzně, stabilní neatraktivita Ostravy a rostoucí atraktivita Brna.

Z hlediska velikostních kategorií měst je patrné oslabení celkové migrační atraktivity měst s počtem obyvatel 10—19 tis. (zejména z dílčích důvodů „bytových“, „přiblížení k pracovišti“ a „změna pracoviště“), jež je však zřejmě z velké části způsobeno zvětšováním jejich administrativních hranic. Nejatraktivnějšími, především prostřednictvím „bytových důvodů“ stěhování, se jeví města s počtem obyvatel 20—49 tis.

Závěrem lze konstatovat, že v časovém vývoji se snižuje diferenciacie mezi městy jednotlivých velikostních kategorií z hlediska celkové migrační atraktivity, resp. neatraktivity. V rámci souboru všech uvažovaných měst je však patrné mírné zvyšování relativní vnitřní rozrůzněnosti měst. Zřetelněji se projevuje odlišení účinnosti motivačních faktorů, zvyšuje se počet měst výrazněji migračně atraktivních, resp. neatraktivních z důležitých důvodů stěhování ($t_{i,d} \geq 1,99$, resp. $t_{i,d} \leq -1,99$ — viz text).

Literatura:

1. BLAŽEK, M.: Hodnocení ekonomické úrovně oblastí v ČSSR. Geografický časopis, 15, 1963, č. 1, s. 30—37.
2. DRBOHLAV, D.: Motivy migrace jako jeden z indikátorů formování geografické struktury organizace společnosti. Demografie, 28, 1986, č. 3, s. 202—209.
3. DRBOHLAV, D.: Příspěvek k problematice statistiky důvodů stěhování. Sborník ČSGS, 89, 1984, č. 1, s. 1—14.
4. KEMENY, J. G. — SNELL, J. L. — THOMPSON, G. L.: Úvod do finitní matematiky. Praha, SNTL, ALFA, 1971, 463 s.
5. KÜHNEL, K.: Selected Aspects of Migration Motivation in the Czech Socialist Republic. Acta Universitatis Carolinae Geographica, 13, 1978, č. 1, s. 3—11.
6. SHAW, R. P.: Migration Theory and Fact. A Review and Bibliography of Current Literature. Philadelphia, Regional Science Research Institute 1975, 203 s.
7. SMITH, D. M.: Patterns in Human Geography. New York, Crane, Russak & Company, Inc 1975, 373 s.
8. Migrace do velkoměst. Sborník. Acta demographica, sv. 5, Praha, VÚSEI, ČSDS 1982, 275 s.
9. The Dictionary of Human Geography. Edited by Johnston R. J. Oxford, Basil Blackwell Publisher Limited 1983, 411 s.

Summary

MIGRATION ATTRACTIVITY OF TOWNS IN THE ČSR AND ITS SPECIFIC MOTIVES

The paper deals with three periods of time, i.e. 1971—1975, 1976—1980 and 1982—1984 for which towns with more than 10 thousand inhabitants were chosen in the ČSR. They include towns attractive, less attractive or completely unattractive from the viewpoint of migration. Lesser attractiveness of migration to some towns may be due to various reasons. Those who want to change their dwelling within Czechoslovakia must register in the place of their new home. The main reason for migration must be selected from a list of nine given reasons (change of place of work, moving closer to the place of work, apprenticeship-studies, health reasons, marriage, divorce, housing reasons, other reasons, with other member of family).

From various possible ways (methods) of evaluation of the migration attractiveness we applied transferring of the relative as well as absolute „net migration“ of towns to the „standard score“. We were aware of the limits of the chosen method, nevertheless we confronted some aspects of the achieved result with the existing geographical structure of the social organization.

In the first half of the eighties the most attractive towns as regards migration in the ČSR were Česká Lípa, Třebíč, Čáslav, Nymburk, and Semily. On the other hand, the least attractive towns seemed to be Karlovy Vary, Tachov, Jirkov, Kadaň, Bílina, Duchcov, Tišnov, Bystřice nad Pernštejnem, Příbor and Litovel.

The most important factors of migration attractiveness (or unattractiveness) are — among others — a strong concentration of economic activities (or a low economic potential, the lack of important investment plants, etc.). It seems that an essential factor stimulating in-migration or out-migration has become the quality of the natural environment apart from the widely considered location in space of evaluated regional unit.

The „migration situation“ is mostly influenced by migration following from „housing reasons“. It reflects the intensity of the housing problem as well as the fact that migrants moving for „housing reasons“ are predominantly bound to migration to nearby centres.

In regional respect, migration to towns in North Bohemia and West Bohemia — for various reasons — is evidently unattractive.

Attractiveness of migration to large towns in the ČSR is based mainly on economic reasons. Moreover, there are many pressing problems associated with the slow flat construction and the bad quality of natural environment. A comparison between the largest towns has shown a decreasing attractiveness of migration to Plzeň, a lasting unattractiveness of Ostrava, and on the other hand, increasing attractiveness of Brno.

As regards the extend of towns, a decrease in migration attractiveness may be noticed in towns with 10—19 thousand inhabitants, which may be also due to their expanding administrative boundaries. The most attractive towns are those with 20—49 thousand inhabitants first because of better housing opportunities.

(Pracoviště autora: Geografický ústav ČSAV, Na slupi 14, 128 00 Praha 2.)

Došlo do redakce 23. 2. 1987.